

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 3

ZATERDAG 21 JANUARI 1933

ZÓO KAN HET ZIJN OM DEZEN TIJD

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

ZÓÓ KAN HET ZIJN OM DEZEN TIJD (ILL.)	BLZ. 27
DE MAATSCHAPPIJ IN EEN MIDDELEEUWSCHE TOSCAANSCHEN STAD, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (3)	BLZ. 28—29
WENKEN VOOR TUINBEPLANTING. (EEN BIJ ZIJN OMGEVING AANGEPASTE TUIN), DOOR B. BLZ.	29, 40
VROUWENCHARME IN VROEGER TIJD: DE WAAIER (GEÏLL.), DOOR L. SPRUIT	BLZ. 30—32
HET ROZENEILAND (GEÏLL.), DOOR Dr. J. v. HEIMBURG	BLZ. 32, 35—37
JAVAANSCHEN DANAIEN (BIJ DE GEKLEURDE PLAAT), DOOR R. VAN EECHE	BLZ. 33, 37—38
„SCHOVENHORST”, 1848—1933 (GEÏLL.), DOOR Dr. TH. C. OUDEMANS	BLZ. 38—40
IN TENEBRIS LUX (ILL.)	BLZ. 40

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

De maatschappij in een middeleeuwsche Toscaansche stad

3) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

KETTERS: Paterini, Poaliziani, Albigenzen of wat dies meer zij, stonden terecht voor de inquisitie-rechtbank. De podestà benoemde twaalf inquisiteurs voor twaalf maanden; aan wie enkele geestelijken werden toegevoegd. Op hun bevel werden de van ketterij verdachten gearresteerd en naar de staatsgevangenis gebracht, waar zij afzonderlijk werden opgesloten, ten einde de andere gevangenen niet met hun dwaalleer te besmetten. Op de uitspraak der inquisitie bestond geen hooger beroep, eerst later maakte de regeering een einde aan tal van ingeslopen misbruiken.

Vendetta was te Siena geoorloofd en het statuut der republiek verschoonde nog in het jaar 1350 moorden, uit bloedwraak begaan.

Eigenlijke gevangenisstraf speelde in het strafrecht slechts een bijkomstige rol en uiterst zeldzaam waren de gevallen, dat de delinquent levenslang van zijn vrijheid beroofd werd. Want meestal werd iemand veroordeeld tot boete en dan behoefde men slechts de voorgeschreven geldsom te betalen, of tot boete en lijfstraf, in welk geval het vonnis snel was voltrokken door den veroordeelde te dooden of te verminken.

Tooverij en bijgeloof vertroebelden het oordeel der rechters en in dit opzicht hadden de vrouwen het meest te lijden. Telkens was er een proces aanhangig tegen minnaressen of gemalinnen, die liefdesdranken hadden geschonken, dikwijls werden zelfs moeders van huisgezinnen gevonnisd, omdat zij hun mannen door tooverij gedwongen hadden, blindelings hun wil te volgen.

Een zekere Catharina di Marco Cavestari zou een levende duif in tweeën hebben gebeten en het hart er uit hebben genomen, onder het uitspreken van de volgende bezwering: „Ik ruk u het hart uit, o duif, niet als het uwe, maar als het hart van mijn man”. Daarna droogde zij het hart, wreef het tot poeder en mengde het in de dranken van haar man.

Natuurlijk werd haar een zware straf opgelegd.

Het geloof in magie en in waarzeggerij verminderde hoe genaamd niet in den loop der tijden en men kan gerust zeggen, dat het in de XVe en XVIe eeuw nog sterker was dan in de XIIIe eeuw. Necromanten en duivelbanners oefenden een grooten invloed uit. Zoo'n waarzegger teekende geheimzinnige karakters in zand, kneedde figuren van was, vormde guirlandes van ganzen- en haneveeren en hoe grooter absurdeiteiten hij beging, des te meer vonden zijn voorspellingen geloof.

„Maestro” Giovanni d'Albano — want de magiërs noemden zich blijkbaar reeds in de middeleeuwen professor — die in het begin der XVe eeuw leefde, werd gehouden voor een leerling van den Wandelenden Jood en maakte diensten-gevolge uitstekende zaken.

Nauw verbonden met magie was het genezen van zieken en niettegenstaande in Bologna en later ook in Siena de artsen een wetenschappelijke opleiding ontvingen, heerschte er in de geneeskunde een onbeschrijfelijke verwarring.

Bij zieken van goeuden huize werden twee of drie artsen ontboden, maar van een rationeele geneeswijze en vooral van hygiëne was geen sprake.

Melaatschheid kwam veelvuldig voor, in den omtrek van Siena waren afzonderlijke huizen voor leprozen. Wie door deze vreeselijke ziekte was aangetast, werd uit de stad geleid door een diender, die voorop ging met een bel, opdat de lieden uit den weg zouden gaan. Een melaatsche verloor al zijn rechten en zeer vaak werd ook zijn huis verwoest. In Florence hadden de melaatschen even buiten de muren hun toevlucht, ongeveer waar thans de kerk Ognisanti staat.

De middeleeuwsche maatschappij toonde over het geheel zeer weinig medelijden met zieken; ziekte werd beschouwd als een straffe Gods voor eigen zonden of voor zonden der vaders. Men ging uit van het denkbeeld, dat een zieke zijn verdiende loon had, gebrekkigen of lieden door een kwaal misvormd, werden bespot.

De ceremoniën bij een begrafenis schenen te zijn uitgedacht met het doel de vrees voor den dood tot een apotheose te verheffen. Dikwijls lieten welgestelde lieden zich bij hun sterven als boete in asch of op een legerstede van steenen leggen. De overledenen werden, wegens de beperkte ruimte in de woningen, nog denzelfden dag in het graf gelegd, zoodat het dikwijls voorkwam, dat er menschen levend werden begraven. In het begin van de XIIIe eeuw droegen de naaste bloedverwanten nog den overledene in de kist naar de kerk en eerst na de groote epidemie van het jaar 1348 werd er in de Toscaansche steden een begrafenisdienst ingesteld.

De scenes bij het stoffelijk overschot gaven beelden van weerzinwekkende vertwijfeling te aanschouwen. Vrouwen uit de familie en uit de buurt verzamelden zich om het lijk als klaagvrouwen, rukten zich de haren uit het hoofd, verscheurden hun kleeding tot op het middel en krabden hun gelaat met de nagels open. Het stadsbestuur moest voorschriften uitvaardigen om het aantal klaagvrouwen en der personen, welke deelnamen aan de begrafenis, te beperken.

De veelvuldig voorkomende epidemieën waren rampen, waarbij alle overige tegenspoeden in het niet zonken. Tegenover deze epidemieën stonden de steden machteloos, de maatschappij werd er geheel door gedesorganiseerd.

In het jaar 1348 heerschte een pestepidemie letterlijk over geheel Europa. „Iedereen,” — zoo schreef Boccaccio — „verwachtte den dood, men zeide, dat het einde der wereld gekomen was”. De besmetting was uit het Oosten overgebracht door twee Genueesche schepen, die onderweg de haven van Pisa waren binnengelopen. In April deden zich de eerste gevallen van pest voor in Florence, een maand later in Siena. De epidemie werd genaamd de Zwarte Dood. In Siena en omstreken stierven van Mei tot Augustus 80.000 menschen. De lijken lagen in de bedden te ontbinden, de naaste bloedverwanten werden aan hun lot overgelaten uit vrees voor besmetting. Na 1348 is de pestilentie nog vijf maal teruggekeerd, namelijk in de jaren: 1362, 1374, 1400, 1411 en 1424, en telkens zijn de steden Siena, Florence, Lucca en Pisa er door bezocht. De eerste epidemie was echter de hevigste. —

In dit trieste dagelijksch leven werd iedere gelegenheid benut om alle beslommingen te vergeten en in luidruchtige vermaken en festijnen verstrooiing te zoeken. Vooral de vrouwen uit de goeode klassen, die gewoonlijk een eentonig leven leidden en zeer weinig uit de stad kwamen — want reizen was bezwaarlijk en niet zonder gevaar — benutten alle feesten in de kerk en in den familiekring, om hun gewaden en hun bekoorlijkheden ten toon te spreiden. Doopfeesten en bruiloften boden daartoe vooral gelegenheid.

De Sieneezen stonden overigens bekend om hun vroolijheid en levenslust, en er wordt verhaald, dat zij babbelij waren en spel en vermaak boven alles liefhadden.

Een Sieneesch schrijver beweert, dat zijn vaderstad onder het tweede teeken van den dierenriem gesticht is en dat ongetwijfeld daarom haar bevolking zoo hoffelijk en gastvrij

is, er zooveel schoone vrouwen binnen haar muren wonen en men er zooveel behagen scheidt in allerhande vermaak.

Het Italiaansche volk had altijd waardeering voor alles wat het oog bekoort: voor pracht en praal, voor bonte kleuren, rijke festijnen, schitterende optochten.

De schoonste plechtigheid te Siena, in zekere mate de feestdag der republiek, was de dag van Maria Hemelvaart, de vijftiende Augustus. Alle vazallen der regeering betoonden dan hun hulde aan en veneratie voor hun koningin. Deze feestdag bestond reeds lang, doch eerst na den slag van Montaperti nam hij bovenmate in luister toe.

De republiek erkende de suprematie van den Duitschen keizer en betaalde hem een schatting, hetgeen echter een zaak was van de regeering en niet van het volk; het volk identificeerde zich niet met het stadsbestuur en had afzonderlijke wapens op zijn standaard. Het verbeeldde zich, onmiddellijk onder de heerschappij der Madonna te staan, aan wie immers de stad gewijd was, met den keizer had slechts het stadsbestuur, qualitate qua, tractaten gesloten. De schatting voor den keizer werd betaald zonder ruchtbaarheid, zonder bemiddeling van bankiers, in zilver; de cijns voor de Madonna werd op plechtige wijze in de kathedraal geofferd, in de substantie, die het land overvloedig opleverde: in was.

Dit was een oud gebruik, dat nog uit den tijd stamde, toen de bevolking tienden moest opbrengen voor het onderhoud van de kerk, toen de bisschop zelf graaf was, in naam des keizers Siena regeerend. Zelfs in den aanvang der republiek was het gezag der kerk, of liever van den bisschop, nog zoo diep ingeworteld in de gewoonten en begrippen der bevolking, dat de vazallen geen hulde brachten aan de republiek doch aan de Moeder Gods, of eigenlijk aan den bisschop. Eerst later, toen de burgerij steeds meer rechten wist te verwerven, vooral in de tweede helft van de XIIIe eeuw, begonnen de leenmannen hulde te brengen aan het volk en de gemeente. Er bestaan nog vele documenten betreffende schenkingen door machtige ridders aan de kerk der Heilige Maagd of aan het Sieneesche volk gedaan.

Aangezien Siena later onmiddellijk leenroerig was aan den keizer, werden de edelen, door zich onder haar te stellen, slechts middellijke leenmannen van den keizer, zij behoefden zich dus niet te bekommeren om de regeering van het groote rijk, doch alleen om het volk of de kerk van Siena.

De dag van 15 Augustus was derhalve in de XIIIe eeuw het feest, waarop de Moeder Gods in de kathedraal te Siena als leenvrouw gehuldigd werd.

Alle leenmannen togen dan naar de stad, brachten hun schatting: de vastgestelde hoeveelheid waskaarsen, welke vervolgens verkocht werden in naam der Madonna en ten bate van de Opera del Duomo. Met muziek trokken de leenmannen in processie naar de kathedraal, waar de verzamelde Signoria hen reeds wachtte.

Rechts van den tweeden pilaar stond een marmeren kansel, vanwaar de leenroerige steden en geslachten, de laatste naar ancienniteit afgeroepen werden. In hun onderling verschillende kleedij met de kleuren van hun heerlijkheden verschenen dan de Massari, de gezanten, geduchte ridders, naast bescheiden burgers, en Siena kon er trotsch op zijn, de leenheerschappij te voeren over zooveel burchten en gemeenten in den omtrek. De Camerlingo las de namen als: Conti di Santa Fiota, Signori di Campiglia, di Sciarpena, Cacciaconti, Cacciaguerra, Ardengeschì, Aldobrandeschi, Pannochioschi en het duurde lang eer hij geëindigd was, want in het glanstijdperk der republiek waren er twee honderd en twintig leenmannen; allen offerden de vastgestelde hoeveelheid waskaarsen, die tot bergen werden opgestapeld. De kaarsen waren verschillend van afmeting: soms klein, ook wel geweldig groot en meestal met bloemen versierd.

Den vijftienden Augustus en eenige dagen daarna werden dertig duizend ponden was bijeengebracht ten bate van den Duomo en ter eere van de Madonna.

Niet alleen kaarsen werden geofferd, ook pallia — kostbare kerkgewaden —, vandaar dat deze plechtigheid thans nog Pallio heet. Vele steden zonden geldsommen in plaats van pallia.

Deze processie vormde slechts een enkel bedrijf in de reeks van plechtigheden en vermaken, die zeven dagen duurden. Na den dienst in de kathedraal gaf de Signoria een banket, waarop de vaandrigen en centurio's van alle wijken van Siena en de afgevaardigden uit een aanzienlijk deel der republiek genoodigd werden. Des avonds werd de stad geillumineerd, op het plein en op de omliggende bergen stak men teertonnen

aan, evenals op den avond vóór Sint Jan. Drie dagen lang was het gansche plein voor het raadhuis bezet met kermiskramen, opdat de bezoekers gelegenheid zouden hebben, hun inkoop te doen.

Tijdens deze festijnen werden ook personen tot ridder geslagen en het gebruik wilde, dat deze nieuwe ridders door milde giften de feestvreugde moesten bevorderen. Zij deelden geld uit onder het volk en boden geschenken aan vrienden en kennissen. In dit opzicht heeft zich vooral Francesco Bandinelli onderscheiden; wiens gulheid door den kroniekschrijver voor het nageslacht te boek gesteld werd. In 1341 werden 14 mannen tegelijk tot ridder geslagen, de feestelijkheden waren dan ook uitermate schitterend.

Tot de voornaamste gemakkelikheden behoorde het beroemde pallio, harddraverijen van paarden, welke in het eerst buiten de stad werden gehouden, later op de Piazza, waar zij thans nog plaats hebben. Het moet ingesteld zijn omstreeks 1238.

Aangezien het pallio in zekeren zin ter eere der Madonna werd gehouden, droeg het geheel een religieus cachet; men sprak gebeden uit over de paarden en leidde ze naar de kerken, waar de pastoor van de stadswijk, waartoe ze behoorden, hen met wijwater besprenkelde.

Wellicht meer nog dan door het pallio, werden de hartschichten bij het middeleeuwsche publiek te Siena aangewakkerd door het oorlogsspel *elmora*. Dergelijke spelen, waarbij de jongelieden uit de Toscaansche steden elkaar straffeloos de hersens konden inslaan, stamden in Italië nog uit den tijd der Longobarden en kwamen veel voor. Pisa had haar *giuoco del ponte*, waarbij de twee partijen elkaar de brug over den Arno betwistten en andere steden hadden weer andere. Het meest verbreid was in Midden-Italië in de XIIIe en XIVe eeuw de *elmora*.

Het spel werd uitgevoerd op de Piazza; de deelnemers waren gewapend met houten lansen en zwaarden en droegen lederen schilden. Het hoofd was gedekt door een helm van riet. Menigmaal kwam het tot een heusch gevecht, waarbij heel wat gewonden werden weggedragen; krachtens het statuut gingen echter alle deelnemers vrij uit, zelfs hij die zijn tegenstander had gedood.

Talrijke vermaningen en voorschriften werden daarom gegeven, maar zonder resultaat, de strijdenden geraakten zoo in vuur, dat er ieder jaar een aantal menschen bij de *elmora* het leven lieten: in 1291 waren het er zelfs tien. (*Wordt vervolgd*)

Wenken voor tuinbeplanting

EEN BIJ ZIJN OMGEVING AANGEPASTE TUIN.

HOE goed is het als men zijn tuin kan aanleggen in overeenstemming met zijn omgeving, met de grondsoort, de beplanting of liever begroeiingen met de geheele atmosfeer daarvan! ☼ Deze gedachte drong zich bij mij op tijdens een bezoek aan een bevriend huis op het hooger gelegen en begroeide gedeelte van de provincie Utrecht. De bewoners troffen wij jammer genoeg „niet thuis”, maar de mij vergezellende familieleden, die den eigenaar meer van nabij kenden dan ik, wilden mij in elk geval zijn tuin laten zien, wetende dat zulks hem wel genoegen zou doen. Nu, dat was heel gemakkelijk door de geheel open ligging rondom het landhuis. Van een tuin in den eigenlijken zin, van een omheind terrein, had het niet heel veel weg, want, hoewel het met het huis een passend geheel vormde, ging het verder bijna onmerkbaar over in het omringende landschap met zijn grillig glooienden zandbodem, begroeid met de slanke zeedennen. Om op het terras bij het huis, dat vrijwel op de hoogste plek gebouwd was, te komen, beklommen wij een rustieke hoofdtrap, ook verder bij onze wandeling door den tuin vonden wij van boomstammen gemaakte trapjes tegen de glooiing aangebracht en aan weerszijden beplant, meestal met groenblijvende planten, als Cotoneaster, Mahonia, Maagdepalm en Rhododendrons. De oorspronkelijke begroeiing met zeeden (*Pinus maritima*) was veelal gespaard, terwijl de hooge, nog veel licht doorlatende kronen voor den ondergroei blijkbaar geen bezwaar opleverden. ☼ Toch waren er een tweetal meer open ruimten, één waar stroomend water uit een heuvel een natuurlijk gevormde waterkom vulde en één waar blijkbaar aan het geheel onbelemmerd toetredende zonlicht gelegenheid was gegund om een kleurrijke bloemenpracht te doen gedijen. Zoo was er, in een overigens harmonisch geheel, ook gewenschte afwisseling. (Slot op bladz. 40)

WAAIER UIT HET BEGIN DER 19DE EEUW MET EEN VOORSTELLING VAN DE GENOEGENS VAN HET LANDLEVEN

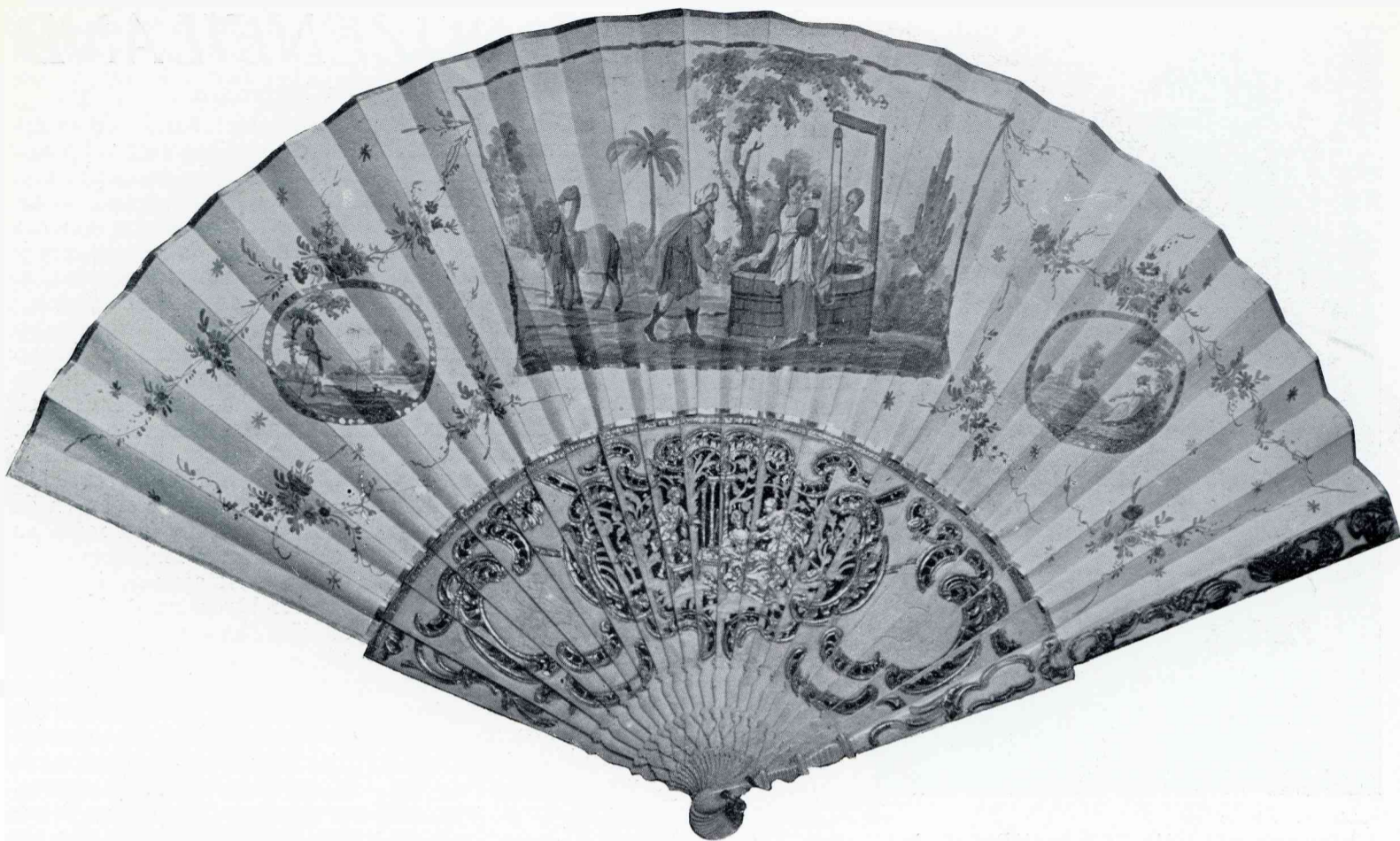
Vrouwencharme in vroeger tijd: de waaier

DOOR L. SPRUIT

WAAR is hij gebleven, de waaier? Kapsels van vroeger, kledingmotieven van vroeger zijn teruggekomen, maar de waaier is voorloopig nog ver te zoeken. Eenige jaren geleden zagen we op avondfeesten nog wel van die reusachtige struisveeren waaiers dragen, maar juist nu de mode zoo veel vrouwelijker geworden is, en in menig opzicht aan die van vroeger dagen herinnert, is de waaier totaal verdwenen. Laat ons hopen: niet voor altijd, al zullen wij moderne vrouwen dan wel eerst bij een „oudje” in de leer moeten gaan om op de juiste wijze met dit belangrijke instrument om te gaan! Want in den glorie-tijd van den waaier was het hanteeren ervan een kunst op zichzelf. ☞ De oudste vorm is zeer waarschijnlijk een blad geweest, dat dan bij den steel werd vastgehouden en natuurlijk allereerst als utiliteitsvoorwerp dienst deed: om muskieten te verdrijven, en niet om coquet mee te doen! ☞ Op Egyptische reliefs zien we hoe bij een optocht van den vorst zulke blad-vormige waaiers op lange stelen werden mee gedragen; die dienden dan natuurlijk weer om de insecten te verjagen en ook om koelte toe te wuiven. Nooit werden zulke waaiers door de menschen zélf in de hand gedragen: daarvoor waren de stelen veel te lang. Een heel oud overblijfsel is dan ook het gebruik, dat bij een groote processie, waaraan de Paus deelneemt, waaiers van pauweveeren aan weerszij van den Pauselijken zetel worden meegedragen. ☞ De Grieksche dames kenden wél den kleinen waaier voor eigen gebruik. Geheel en al nuttigheidsvoorwerp is hij dan zeker al niet meer geweest. Er zijn charmante Tanagra-figuurtjes gevonden met waaiers, die alle nog het bekende bladmodel op steel vertoonen. Bij de Romeinen waren die waaiers van dun, beschilderd en verguld hout, terwijl daarnaast de hooge waaiers van pauweveeren bleven bestaan. Maar helaas kennen we die waaievormen alleen van afbeeldingen en is er geen enkele in natura teruggevonden. ☞ Daarnaast — dat weten we weer van de opgegraven vazen, die ons zooveel leeren over leefwijze en gebruiken van oude volkeren — bestond nog een rechthoekig model, óók op steel. Afbeeldingen hiervan zijn teruggevonden op vroeg-Christelijk vaatwerk en Chaldee-sieraden. ☞ Dan verdwijnt de waaier uit het gewone leven. De vroege Middeleeuwen kennen hem alleen nog in dienst der Kerk, en daar wordt hij weer gebruikt voor zijn oorspronkelijk doel: in het Oosten wemelde het van muskieten en ander

gedierte, dat om het altaar zwerfde. Men gebruikte nu ronde waaiers op langen steel om de vliegen van de hostie weg te houden. En de westersche kerk nam dit gebruik klakkeloos over, hoewel er geen reden voor was. Toch is het eeuwen lang gewoonte gebleven, zulke waaiers te gebruiken, en in menige kerkinventaris is zoo'n „flabellum ad muscas a sacrificiis abigendas” vermeld. Het oudste exemplaar dat we kennen, is uit de 9de eeuw en wordt te Florence bewaard. 't Is afkomstig uit de abdij van Tournus (Frankrijk) en gemaakt van geschilderd perkament. Dit flabellum kan al worden dichtgevouwen en komt dus al iets nader tot de latere, opvouw-bare dameswaaiers. Die flabella waren zeer kostbaar en vaak van zilver of zeldzame houtsoorten vervaardigd. De kathedraal van Monza heeft een dergelijk exemplaar als te Florence bewaard wordt, en men beweert hiervan dat het nog veel ouder is . . . van omstreeks 590! ☞ Pas na de kruistochten komen de waaiers weer als mcdecbject in gebruik. In de ridderromans van de 13de en 14de eeuw worden ze herhaaldelijk genoemd. Toch waaierden de edelvrouwen zich er niet zélf mee, doch lieten het doen: de waaiers hadden n.l. ongeveer den vorm van de kerkflabella, bezaten dus een langen steel. En heel vaak dienden ze in 't geheel niet, maar behoorden tot de inventaris van de kapel. ☞ Uit Italië wordt de rechthoekige, vaantvormige waaier geïmporteerd. Karel V van Frankrijk had er verscheidene, die dienden om vliegen mee te verjagen als de vorst aan tafel zat; dat vermeldt een inventaris van zijn bezit in 1380. ☞ Tot de zestiende eeuw blijven dan de drie modellen: flabellum, vaantwaaier en schijfwaaier (blad-vorm op steel) in gebruik, en eerst dán gaan de bezitters haar waaiers zelf gebruiken. (Die vaantjes zijn vaak van gevlochten stroo, en zijn beweegbaar om hun steel, net als een windwijzer). ☞ En dan komt eindelijk de vouw-waaier, zooals wij dien kennen. In het begin was de vorm heel primitief en bestond uit een rechthoek van papier of gelijmde stof, in harmonicamodel gevouwen en van onderen samengebonden. Maar dan komen er allerlei verbeteringen en uitbreidingen met de invoering van den échten vouw-waaier uit het Oosten, uit Japan, via China en Spanje in westelijk Europa. Japan heeft vanouds veel waarde aan den waaier gehecht: bij het leger waren ijzeren waaiers in gebruik, die als sabel dienst deden bij het exerceeren; de soldaten salueerden er ook mee. ☞ In 't eerst zien we naast den nieuwen vouw-

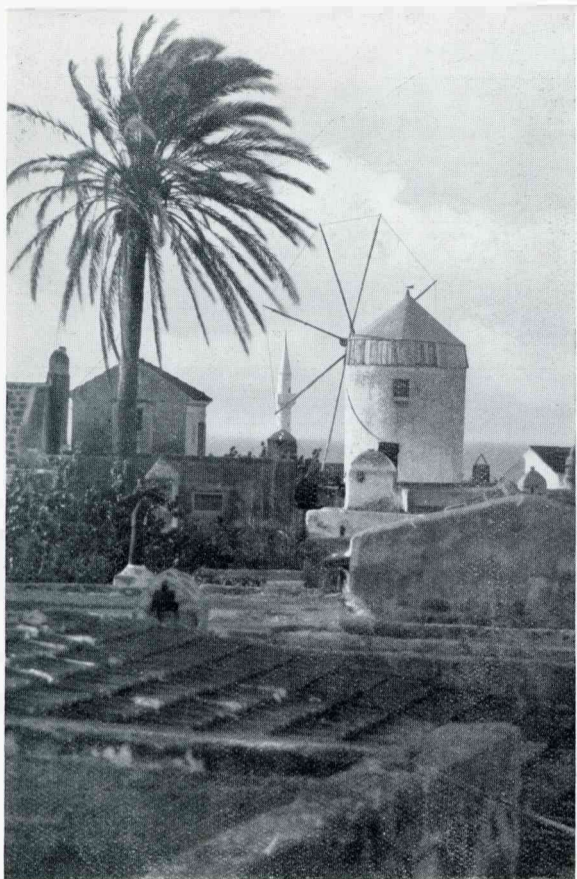

WAAIER UIT DE 18DE EEUW, WAAROP EEN SCHILDERING VAN REBECCA, AAN DE BRON
HET MONTUUR IS VAN GEGRAVEERD IVOOR, À JOUR, BEWERKT EN OPGELEGD MET GOUD EN ZILVER

waaijer ook nog den schijfvormigen waaijer in gebruik, nu zonder steel en vaak heelemaal niet schijfvormig, maar halfrond, achtkantig, vierkant. En dan versierd met spiegel-tjes, camecën, edelsteenen en borduursel. Doordat de waaijer plat en stijf was, leende hij zich goed voor zoo'n zware bewerking. 't Waren heel kostbare stukjes, die waaiers, en eigenlijk alleen bereikbaar voor vorsten en zeer rijken. De groote bloeitijd moest nog beginnen. ☞ Het was in die dagen nog niet het uitsluitend voorrecht van het vrouwelijk geslacht, zich met waaiers te vertoonen: koning Hendrik III had de voorliefde voor waaiers geërfd van zijn moeder, Catharina de Medicis, en had er een heele collectie van, meest alle van zijde en met goud- of zilverkant versierd. Er werden in dien tijd alle denkbare en ondenkbare materialen gebruikt voor waaiers: hout, veeren, perkament en papier, leer, zijde en geitevel; tulle, kant, struisveeren komen pas later. ☞ Koningin Elisabeth van Engeland was dol op waaiers en schijnt eens verklaard te hebben, dat een waaijer het eenige geschenk was, dat een onderdaan aan zijn vorstin kon aanbieden. In ieder geval ontving zij er dozijnen ten geschenke. ☞ Plotse-ling verschijnt dan de struisveeren waaijer. Op de schilderijen van Titiaan zien we er dames mee afgebeeld: 't is een bouquet, een bos struisveeren, van onderen samengebonden en op een langen steel bevestigd, die uit ivoor, goud, zilver of anderszins bestond, vaak met edelsteenen ingelegd. Waarschijnlijk komt dit soort waaijer uit Venetië. ☞ Door den grooten rijkdom en verscheidenheid verdwijnt nu in den loop van de 16de eeuw de eenvoudige vaanwaaijer, die zich in zijn land van oorsprong, Italië, nog het langst handhaaft. Aan het einde van de 16de eeuw dragen de bruiden in Venetië op haar trouwdag nog den vaanvormigen waaijer, maar dit is ook het laatste overblijfsel. ☞ En dan verdwijnt de struisveerenbouquet, die weinig mogelijkheden bood en een echt mode-artikel was, even plotseling als zij gekomen was: na 1630 is er haast geen enkele meer te vinden. Ook de schijfvormige waaijer kan de concurrentie met den nieuwen vouwwaaijer niet volhouden en raakt langzaam-aan op den achtergrond. De flabellum-vorm, de lithurgische waaijer dus, is al heelemaal vergeten. ☞ De vouw-waaijer kwam dus uit Spanje en was in de eerste tijden van Spaansch leer — peau d'Espagne — vervaardigd en zeer sterk geparfumeerd. Dat was in die dagen helaas wel noodig! Heel vlug burgert nu het nieuwe onderdeel van het vrouwen-toilet in en in de 18de eeuw valt de glorie-tijd van den waaijer, die steeds meer doordringt tot alle lagen van de bevolking. De waaijer krijgt zijn plaats in de hof-

étiquette, en bij trouwplechtigheden gaf de bruid aan alle genoodigde dames een waaijer ten geschenke. De kostbaarste waaiers werden voor hooggeplaatsten vervaardigd: hun ivooren of paarlmoeren waaiers waren bezet met robijnen, amethysten, smaragden en diamanten. Maar ook minder bewerkelijke exemplaren bestonden er, van zijde of papier, en door een van de meesters van die dagen, of door hun leerlingen, beschilderd met herderstafereeltjes en dergelijke, naar den smaak van dien tijd. Er zijn pronkstukjes bewaard van Boucher, Watteau e.a. Kopstukken als Chodowiecki graveerden of etsten voorstellingen voor waaiers, die dan als „massaproduct" in den handel kwamen. Zóó groot was de populariteit van den waaijer, dat er van Charlotte Corday beweerd wordt, dat ze bij haar aanslag op Marat haar waaijer geen oogenblik uit handen heeft gelegd. Waarheid of verzinsel, in ieder geval typeert het de verbreiding van den waaijer als onderdeel van het dagelijksch toilet. ☞ Natuurlijk ont-aardde de mode vaak in dwaasheden. Waaiers met kijk-gaatjes, met kleine uurwerken in het handvat, met veerwerk, waaiers die uit een klein dansmeestersviceltje sprongen enz., dat zijn allemaal uitwassen die met den goeden, ouden waaijer niets te maken hebben. Want de echte 18de eeuwse waaiers waren kunstwerkjes, fijn bewerkt met ivooren handvat, dat à jour bewerkt, gegraveerd, ingelegd of met goud- en zilver-plaatjes opgelegd was. Het bovenstuk van papier of zijde was door een bekwamen kunstnijveraar (als dat woord al bestond in die dagen) beschilderd en die oude waaiers, nog hier en daar bewaard, getuigen van een verfijning en een élégance, die wij althans in onze waaiers niet meer kernen. ☞ Tegen het einde van de 18de eeuw was de vraag naar waaiers zóó groot, dat de handelaren Chineesche papieren waaiers als massa-product importeerden. Daarnaast bestonden de papieren waaiers, bedrukt met een kopergravure, heel vaak 'n actueel onderwerp behandelend. De waaijer werd tot een soort krant! ☞ En dat bleef zoo tijdens de Fransche Revolutie. De waaiers waren toen uit den aard der zaak zeer eenvoudig, móesten eenvoudig zijn. Maar de koningsgezinden tijdens de Terreur hadden waaiers, die de portretten van Lodewijk XVI, Marie Antoinette en den Dauphin vertoonden, natuurlijk goed verstoppt tusschen ornamenten en slingers! Een tijdlang waren waaiers, bedrukt met assignaten, ook zeer geliefd. ☞ Met den Empire-tijd keert de luxewaaijer terug. Alleen is hij veel kleiner dan voorheen. Als materiaal werd veelal ivoor gebruikt, met goud- of zilverbeslag versierd of in 't geheel niet versierd: schilderwerk is nu verdwenen. In 1828

Foto's Dr. v. Heimburg

RHODOS, EILAND DER WINDMOLENS

wordt nog eenmaal een poging gedaan, den waaier als mannenmodeartikel ingang te doen vinden. Gezien echter de groo-tere kracht (of de onhandigheid?) van het sterke geslacht, liep deze opzet falikant mis en de eenigen, die er misschien voordeel bij hebben gehad, zullen wel de fabrikanten geweest zijn, die nog nooit te voren zooveel gebroeken waaiers door nieuwe hebben moeten vervangen! En dan breekt er weer een tijd van volkomen vrijheid op waaiergebied aan. Alleen onder het Tweede Keizerrijk hadden de waaiers aan een bepaalden eisch te voldoen: zij moesten ritselen! Even is het dan mode, zoo omstreeks 1870, om handteekeningen van beroemdheden te verzamelen op een waaier; dat heeft echter maar kort geduurd. Er worden dan verder alle mogelijke materialen gebruikt, maar meer en meer raakt de waaier op den achtergrond in het dagelijksch leven en tenslotte handhaaft hij zich nog alleen des avonds bij bijzondere gelegenheden. Tot ook dát gedaan raakt... Eenmaal heeft een waaier een historische rol gespeeld: dat was in 1827, toen de Dey van Algiers in een booze bui den Franschen consul Duval met zijn waaier om de ooren sloeg. Dit voorval was een (wellicht welkome) aanleiding voor Frankrijk om zich te wreken: beleg en inneming van Algiers volgden. Maar nu is de waaier vrijwel vergeten. In onze laden bewaren we misschien nog de kleine balwaaier-tjes, die we als kinderen drcegen, en een enkele gelukkige zal in het bezit zijn van een paar stukjes uit den „goeden ouden tijd”. Maar, helaas, bij het toilette de grand gala missen we den waaier... Of zal misschien Parijs voor het volgend seizoen het oude mode-object weer invoeren?

SCHOPENHAUER was een verstokt vrouwenhater en moet eens beweerd hebben, dat alle groote wijsgeeren ongetrouwd gebleven zijn: Heraclitus en Democritus, Plato en Zeno, Descartes en Spinoza, Leibnitz en Kant. Alleen Socrates had een uitzondering gemaakt, maar dat was hem dan ook bar slecht gekomen. Toch schijnt Schopenhauer meermalen huwelijksplannen gehad te hebben, hetgeen ook van Nietzsche bekend is.

HET ROZENEILAND

DOOR DR. J. V. HEIMBURG

RHODOS: het Eiland der Rozen, dat is de meest kenmerkende naam, dien de Antieken vinden konden voor dit bloeiende eiland midden in de diepblauwe oostelijke Middellandsche Zee. Daarom ook stempelde de oud-Grieksche hoofdstad van het eiland, een der machtigste en rijkste steden van haar tijd, de roos als zinnebeeld op haar munten. Ook nu nog kan men urenlang dwalen door velden vol wilde rozen; zij strekken zich uit over het geheele eiland, tot hoog in de wouden, die den berg van den profeet Elias omkransen en die iets zeer bijzonders zijn op de overigens zoo bosch-arme eilanden. Het geheele land lijkt in het voorjaar één bloeiende tuin. Men zou Rhodos ook het Eiland der Duizend Windmolens kunnen noemen, want de kleinste boer heeft er zijn eigen molen. Het vroolijke ronddraaien hunner wieken geeft wijd en zijd — zoover het oog reikt — levendigheid aan de sinaasappelgaarden en de wuivende korenvelden. Maar karakteristieker dan rozen en molens nog is voor het eiland het gigantische middeleeuwsche bolwerk der kruisridders, wier op het weerstaan van tientallen eeuwen berekende vestingwerken somber-zwaar de blinkend witte oostersche sprookjesstad met haar slanke minarets omringen. Over het algemeen is er van Rhodos niet zeer veel bekend. Sedert den Tripoli-oorlog is dit zoowel met een verkwistende natuur als met talloze kunstschaten uit alle tijdperken zoo rijk gezegende eiland Italiaansch gebied en in de laatste jaren is het door Mussolini uitverkoren om de wereld te toonen wat Italiaansche kolonisatie vermag. Rusteloos streeft men er thans naar van Rhodos een internationaal badcentrum te maken en klaarblijkelijk ontzegt het Palazzo Chigi zich geen middel, om tot deze beide doelen te geraken. Hierbij rekent men erop, dat de uit historisch oogpunt zoo interessante bodem, het zuidelijk-zachte klimaat en de schitterende flora van het eiland de Westerlingen zal aanlokken, terwijl men door oprichting van een groote speelbank à la Monte Carlo zich ten doel stelt, Rhodos te maken tot een centrum van rijke Oosterlingen, wien het gehoor geven aan de verlokkingen van het hazardspel nu eenmaal in het bloed zit. Om deze redenen heeft men op het strand, tegenover de met sneeuw bedekte bergtoppen aan de anatolische kust, een groot hotel gebouwd, dat wat moderne luxe aangaat niets te wenschen overlaat. De reusachtige afmetingen ervan spreken van toekomstmuziek. Op een groote weidevlakte aan de zee bevindt zich „het” golfterrein, het onvermijdelijke, zonder hetwelk men absoluut niet te rekenen heeft op bezoek van Engelschen en Amerikanen. De Grieken, die de meerderheid der bevolking uitmaken, zijn oogenschijnlijk als één man rasechte fascisten geworden. Want wanneer men het eiland doortrekt valt het terstond

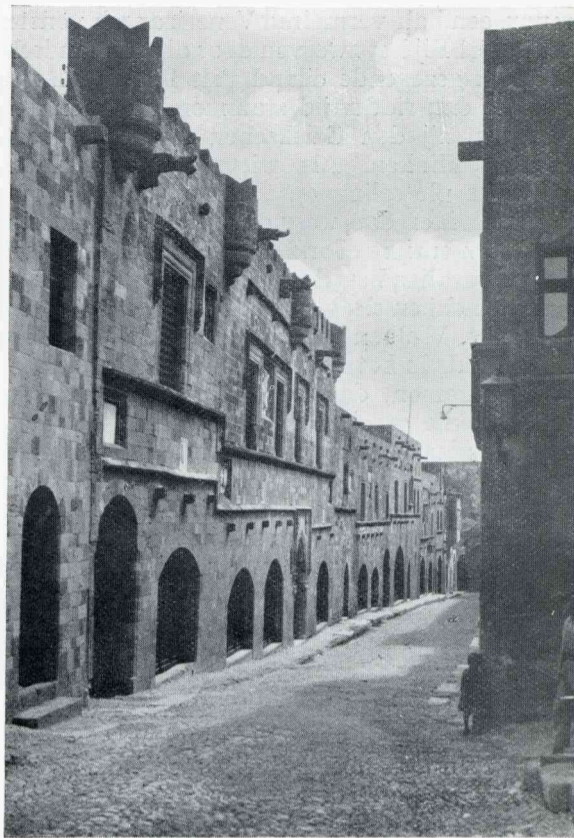

HET BLINKEND WITTE OOSTERSCHE STADSDEEL VAN RHODOS MET ZIJN SLANKE MINARETS

op, dat alle arbeiders langs den weg even hun werk staken, elke vrouw met een kind op den arm of een zwaren last op den rug even stil staat, om de voorbijsuizende auto den fascistengroet te brengen. Daar ik kort tevoren in het Grieksche moederland een zeker talent had ontdekt om het op een accoordje te gooien met gezindheid aan den eenen en persoonlijk voordeel aan den anderen kant, heb ik me niet al te zeer over dit eigenaardige gedrag verwonderd. Immers wie in een auto zit, wordt in geval van twijfel steeds voor een Italiaan gehouden. ☒ Zonder twijfel heeft Rhodos veel te danken aan zijn nieuwen beschermer. Voor slechts enkele jaren nog had men letterlijk een kleine week noodig om in het naburige, maar met geen enkelen weg verbonden stadje Lindos te komen, dat men per postauto tegenwoordig in twee uur bereikt. En aan den oever van de vrij breede rivierbeddingen staan heden nog de herbergen, waar de reizigers eens meermalen acht dagen moesten wachten op het vallen van de door sterke regens gezwollen rivieren. Nu doorkruist een net van mooie wegen het eiland, wegen zooals men ze in Italië slechts zelden ziet. Toch is weer een leger arbeiders aan het werk, om behalve de oude weer nieuwe, bredere wegen aan te leggen. De Griek schijnt hier echter nu eenmaal met niets tevreden te zijn en heeft daarom uitgevonden, dat het aanleggen van die wegen een kwaad ding is, omdat de snelle auto's nu aanhoudend zijn kudden aan het schrikken brengen. ☒ Het Turksche deel der bevolking woont meest in de stad. De Muzelmannen hebben, tenminste wat hun tegenwoordige gewoonten betreft, eigenaardige tegenstellingen met hun broeders op het tegenover gelegen vasteland. Hier op Rhodos is nog niemand ervoor opgeknoopt, omdat hij de ginds verboden fez droeg en wanneer de muezzin zijn langgerekt avondgebed doet weerklinken over de uitgestorven paleizen der kruisvaarders, dan behoeft hij, gelijk in het nabije Turkije, daarbij niet een sportpet op te zetten. Steeds nog gaat hier de Turksche vrouw met haar sluier door het zonnige, bloeiende landschap en gelijk voorheen, ziet men nog thans aan een witten sluier, dat zij oud, aan een zwarten sluier, dat zij jong is. ☒ Toen de Ridders der Johanniter Orde in den aanvang der 14e eeuw het eiland bezetten, hebben zij gedurende hun ongeveer tweehonderd jaren durende heerschappij de stad met een aaneengesloten vesting omgeven, welke sterkte wereldberoemd geworden is en die nog tot den dag van heden in zoo goeden toestand behouden bleef, dat men haar voor een reconstructie zou kunnen houden. Door de Italianen wordt sedert de bezetting veel gedaan, om het verval van dit prachtige historische gedenkteeken te beletten. ☒ Sterke buitenforten omringen reeds de haven, van waar af het oostersche deel der stad schilderachtig tegen de berghelling opklimt. Slechts enkele poorten geven door de dubbele ommuringen en grachten toegang tot het inwendige. De afmetingen dezer vestingwerken grenzen aan het ongelooflijke, wanneer men aan de technische mogelijkheden der Middeleeuwen denkt.

In dit labyrint van als zalen zoo groote kazematten en onderaardsche gangen, die ettelijke verdiepingen boven elkaar liggen en door verscheidene trappen verbonden zijn, zou men zonder een goeden gids reddeloos verdwalen. De hoofdmuur, waarop men de groote stad kan rondlopen, is zóó breed, dat er gemakkelijk twee wagens naast elkander op kunnen rijden. Diep beneden, in de breede vestinggracht, bloeien nu vuurroode klapprozen zóó dicht oopen, dat de grond er als mee bezaaid is. Tusschen de wild woekerende planten moet men er goed op letten, niet over een der vele steenen kogels te struikelen, die hier nog liggen uit den tijd, toen honderdduizenden Turken onder Sultan Soliman tegen dit bolwerk der Johanniter ridders zich te pletter liepen, eer het zich ten slotte aan al te sterke overmacht moest overgeven. Rondom de buitenmuren liggen nog heden ten dage de schilderachtige, door bloemen en gras overwoekerde soldatenkerkhoven dier Turken, met hun scheef gezakte grafsteenen, door oude platanen overschaduwde. ☒ Dwaalt men door de nauwe straatjes, waarin het oostersche leven roezemoest, dan ziet men op talloze plaatsen steenen arkades boven zich, die bestemd waren om in geval van aardbeving den huizen onderlingen steun te geven. Zij zijn karakteristiek voor het stadsbeeld uit den kruisvaarderstijd. Aan beide zijden liggen de „herbergen” der verschillende naties, welke ridderschappen de verdediging der vesting onderling verdeelden. De kunstig in steen gehouwen portalen en vensters, de in de bruine steenen muren geplaatste wit-marmeren wapenborden der Grootmeesters, stammen uit den bloeitijd der ridderlijke middeleeuwen. Van de Duitsche herberg is niets meer te vinden, wel echter is het gedeelte der verdedigingswerken te zien, waar Duitschers twee eeuwen stand hielden tegen de aanstormende Turkenscharen. ☒ Het grootste meesterwerk der toenmalige bouwkunst is, trots alle stormen, waaraan het in den lateren Turkschen tijd blootgesteld was, opvallend goed behouden gebleven, nl. het hospitaal, dat, teneinde de uitvoering mogelijk te maken van de voornaamste taak der Orde, grootscheeps werd opgetrokken. Maar ook in de nauwste straten en stegen der stad vindt men overal nog meesterwerken van middeleeuwsche bouwkunst, hier een vervallen oud portaal, daar, in een ouden

DE VOORNAME RIDDERSTRAAT UIT DE 14de EEUW TE RHODOS

EEN DER POORTEN MET RONDEELEN VAN RHODOS UIT DEN JOHANNITERTIJD

muur, een half vermolmd Venetiaansch venster of een wapenschild. Bij het zwerven door dit aan landschappelijk schoon zoo rijk gezegende eiland valt het op, dat de plaatsen hun nog uit den riddertijd stammende namen behouden hebben, ofschoon zij den Griekschen inwoners vreemd in de ooren moeten klinken. Als witte sprookjes-sloten duiken deze plaatsjes plotseling op tusschen wouden of sinaasappelbosschen, duiken dan weer onder in de weelderige vegetatie van het bloemenrijke eiland. Eerst bij nadere beschouwing blijken deze armzalige bergdorpjes teleur te stellen: hun wit gekalkte huisjes hebben slechts uit de verte zulk een weidschen indruk gemaakt. Wolken bloemengeur begeleiden u bij een rit over het eiland. Is het niet de geur van bloeiende sinaasappel- of citroenboomen, dan is het de krachtige geur van kruidige planten, die groeien op de door rozen bedekte hoogvlakten. Op vele plaatsen heeft men van steile punten op de bergwegen verrukkelijke vergezichten over de hooge, rotsachtige kust, waartegen de golven der branding te pletter slaan. En bij een bocht in den weg wordt het oog dan weer getroffen door vruchtbare boomgaarden en wiegende korenvelden. Maar veel land wacht nog op bebouwing door de niet al te nijvere bevolking. De Grieken van Rhodos zijn sterk gehecht aan hun oude zeden en gewoonten. Bezoekt men een boerenhoeve — waar men steeds even gastvrij ontvangen wordt —, dan moet men zich aan een zeer nauwkeurig omschreven ceremonieel onderwerpen en men moet op zijn *qui vive* zijn, om niet door onbekendheid met 's lands wijs den gastheer te krenken. Laat men bijvoorbeeld den lepel, waarmede men zooveen de aangeboden vruchtengeleri gegeten heeft, bij den nu volgenden dronk niet in het glas staan, maar neemt men dien eruit, dan loopt men groote kans uit de gratie te geraken. Te Lindos vindt men in vele huizen in bonte kleuren gedrukte platen, die de Deutsche keizersfamilie in de negentiger jaren voorstelt. De verklaring van deze merkwaardige wandversiering is werkelijk verbluffend: onder Turksche heerschappij mochten de Grieken geen portretten van den Griekschen koning in huis hebben en aangezien de Deutsche keizer de broer was van de Grieksche koningin, werd hij als symbool van eenheid met het oude vaderland genomen. Een warmen zomeravond bracht ik door in het verafgelegen

HET ROZENEILAND. MOSKEE EN KERKHOF AAN DEN RAND VAN DE KRUISRIDDERSTAD VAN RHODOS

DE MOOIESTE DER STADSPOORTEN VAN DE KRUISRIDDERSTAD: DE JOHANNESPOORT TE RHODOS

bergnest Castello. Een klein, door oude cypressen omgeven terras ligt hier voor de oude orthodoxe dorpskerk. Ver kan men hier uitzien over de bleek-blaauwe zee en de donkere silhouetten der omliggende eilanden. Hier verzamelt zich 's Zondags ook het gansche dorp, om te dansen, gekleed in de veelkleurige nationale dracht. Uur na uur klinkt dan over het kleine plein, waarop mannen en vrouwen arm in arm hun volksdansen beoefenen, een eentonige, zinnelijke muziek, waarin de cymbalen overwegen. De avondzon valt op de bonte, met gouddraad bestikte kostuums der dansende of in lange rijen op steenen banken rond het plein zittende boerenmeisjes. Alle vrouwen dragen hooge, geplooid wildlederen laarzen, die plomp als ze zijn in vreemde tegenstelling staan tot hun slanke gestalten. De nationale dracht heeft hier uit den nood een deugd gemaakt, want de talrijke muskieten zouden het den vrouwen onmogelijk maken tijdens hun werk gewone schoenen te dragen. Tusschen de toeschouwers zag ik een jonge, beeldschoone vrouw onafgebroken aan een handvat een soort tasch, die op een boekomslag leek, heen en weer zwaaien. Ik had mijn hersenen al afgepijnd, wat toch daarin kon zitten, toen er eindelijk een zuigeling uit te voorschijn kwam, die naar ons idee al lang gestikt had dienen te zijn. Ook de dorpspriester, die nu en dan zijn lange haren van onder de hooge popemuts te voorschijn brengt om ze zorgvuldig te vlechten, woonde als vanzelfsprekend de danspartij bij. Lang nog hoorde ik op den terugweg het melancholiek-eentonige rhythme der dansmuziek. Eerst laat in den nacht komt er temperament in dezen volksdans, die den toeschouwer opvalt door de bijna onverschillige koelheid tusschen mannen en vrouwen. Even merkwaardig als het geheele eiland is, moet ook zijn oorsprong geweest zijn. Want hoog in de bergen vindt men nog zonder er bepaald naar te moeten zoeken groote versteende schelpen in de rots, die zonder den minsten twijfel bewijzen, dat het eiland van vulkanischen oorsprong en waarschijnlijk eens plotseling uit de zee omhooggeheven is. Zou het ook eens daarheen terugkeeren? Het volk weet ervan te verhalen. Voorloopig ech-

IN DE OUDE RIDDERSTRAAT TE RHODOS

ter bereidt het zich erop voor, overeenkomstig Italiaansche opdracht een internationale badplaats te worden.

Javaansche Danaïden

DOOR R. VAN EECHE ¹⁾

DE Danaïden vormen een tamelijk op zich zelf staande familie, die bijna uitsluitend in de tropen voorkomt. Slechts twee leden dezer niet bijzonder soortenrijke familie zijn „globetrotters”, namelijk Danaïs chry-sippus L., die over een groot deel van Australië, Azië en Afrika tot in het gebied der Middellandsche Zee is verbreid en Danaïs archippus F., die oorspronkelijk in N. Amerika thuis behoort, maar die over geheel Amerika en vandaar over de eilanden steeds Westwaarts trekkend tot in onze koloniën is doorgedrongen. Of de laatstgenoemde groote soort ook op Java voorkomt, staat niet geheel vast. De overige Danaïden zijn gemakkelijk in twee groote groepen te verdeelen, namelijk in de groep soorten, die alle tot het geslacht Danaïs behooren en in de groep soorten, die het geslacht Euploea vormen. Tusschen deze twee geslachten staan een paar tusschengeslachten, Ideopsis en Hestia. De meeste leden dezer geslachten zijn trage vlinders, die in den fellen zonneschijn vliegen. Doordat zij zoo traag zijn, maken zij bijna steeds den eersten buit van den Prikkebeen in de tropen uit. Daar zij echter ontzettend taai zijn, beleeft hij er niet veel plezier van, tenzij hij met de noodige instrumenten goed uitgerust is. En dan krijgt hij later nog de ontgoocheling, dat hij zoo veel moeite heeft gedaan voor het verzamelen van vlinders, die in elke tropische verzameling het sterkst vertegenwoordigd zijn. Alle Danaïden zijn niet alleen groot in aantal in de collecties, doch ook in de vrije natuur, want zij bezitten eigenschappen, die hen beschermen tegen alle insecten-etende dieren. Dit geldt niet

¹⁾ Bij de gekleurde plaat. De voorafgaande artikelen dezer reeks verschenen, eveneens met een gekleurde plaat, in de nrs. van 24 Dec. en 7 Jan. j.l. ter wijl het laatste zal opgenomen worden in het nr. van 28 dezer.

alleen voor de volwassen dieren, doch ook voor de rupsen en poppen. Een der beschermende eigenschappen der volwassen dieren is stellig, dat zij een voor insectenetende dieren walge-lijken geur verspreiden. Die geur gaat bij de mannetjes uit van bijzonder gevormde schubben op de vleugels of van een paar bijzondere pluimpjes, die uit het achterlijfseinde gestoken kunnen worden. Hierdoor is het verschijnsel te verklaren, dat er onder bijna alle andere families van dagvlinders soorten zijn, die deze Danaïden door kleur en teekening nabootsen om aldus mede te profiteren van den kwaden reuk, waarin deze vlinders staan. De poppen der Danaïden, in het bijzonder die der Euploea's, glanzen als gepolijst goud, zilver of koper en het is misschien door dezen metaalglans, dat zij den vogels minder appetijtelijk toeschijnen. De rupsen zijn dikwijls sterk gestreept en gevlekt, waardoor zij iets zebraachtigs hebben en bovendien hebben zij op enkele segmenten uitsteeksels, die op puntige doornen gelijken. Zij zien er op deze wijze dus ook al niet smakelijk uit. Aldus zorgt de Natuur voor hare meest weerlooze schepselen! De soorten van het geslacht Danaïs hebben alle hetzelfde of nagenoeg hetzelfde kleurenpatroon op de vleugels. Vergelijken wij maar Danaïs archippus F. met Danaïs aspasia Wall. De vleugel-teekening bestaat uit donkere banden of strepen over alle aderen met daartusschen gelegen gekleurde velden of vlekken. Van de tusschengroep (tusschen Danaïs en Euploea) zien wij op de plaat twee vertegenwoordigers. De eerste is de kleinste en gelijkt wel op de grootere Hestia in miniatuur, namelijk Ideopsis daos gaura Horsf. Wij gebruiken drie namen, waarvan de eerste het geslacht aanduidt, de tweede de soort en de derde de ondersoort. Het geslacht Ideopsis heeft slechts één soort, die eene vrij groote verspreiding heeft en nu wordt de specifiek Javaansche vorm van daos aangeduid met den naam gaura. Gaura komt alleen op Java en op de uiterste punt van Sumatra voor. Het geslacht Hestia omvat verscheidene soorten, waarvan een viertal Java bewoont en onder

TURKSCH BEDELAARS EN KOOPMAN IN DEN VOORHOF VAN EEN MOSKEE TE RHODOS

dat viertal is *Hestia lynceus* Drury feitelijk de meest algemeene, doch op de plaat is *Hestia logani* Moore afgebeeld. Deze groote vlinders hebben transparante vleugels en gelijken, wanneer zij vliegen, op stukjes papier, die door de lucht dwarrelen. De *Hestia*'s zijn boschbewoners. De overige afbeeldingen stellen *Euploea*'s voor. Het geslacht *Euploea* is zeer rijk aan soorten; op Java alleen komen er reeds 16 voor. Bijna alle zijn zij fluweelachtig donker bruin tot zwart toe met een groenen of blauwen weerschijn en hebben eene zeer eenvoudige vlekken- of strepenteekening. De mannetjes hebben sterk ontwikkelde geurorganen, op de vleugels gewoonlyk riekvlekken genoemd, die een zelfs voor den mensch goed waarneembaren geur verspreiden. Op de bovenzijde der voorvleugels hebben die vlekken den vorm van strepen, waarvan er een, twee of drie aanwezig kunnen zijn. De op onze gekleurde plaat afgebeelde beide *Euploea*-soorten hebben zulke strepen echter niet. *Euploea mulciber* L. met den ondersoortnaam *basilissa*

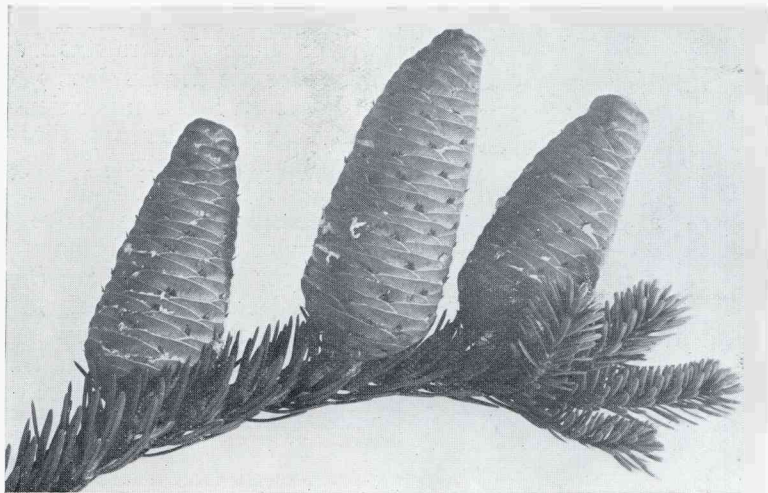
Cram. is wel de algemeenste *Euploea* van het Oosten. De soort is sexueel tweevormig; het mannetje is op de plaat afgebeeld. Het heeft een sterken blauwen weerschijn op de voorste helft der voorvleugels, terwijl het wijfje eene geheel andere teekening heeft, veel gelijkend op die eener *Danaïs*. *Euploea leucostictos* Gmel. is eveneens eene verre van zeldzame verschijning op Java. Ook van deze soort is het mannetje afgebeeld, direct al te herkennen aan de twee eigenaardige vlekken op de achtervleugels. Op elk der voorvleugels komt een alleens t a a n d e blauwgrijze vlek voor; op die zelfde plaats komen bij vele andere soorten van het geslacht *Euploea* [de b o v e n g e n o e m d e r i e k v l e k k e n v o o r. De laatst afgebeelde, derde *Euploea*, *Euploea diocletianus* alcidice Godt. vertoont een eenigszins ander karakter, doordat er meer witte vlekken voorkomen, waarvan die aan de voorvleugelsranden wel de opvallendste zijn. *Diocletianus* is de eenige *Euploea* op Java die zulke witte voorrandsvlekken vertoont.

CHARLES II van Engeland bezocht eens een volksschool, tijdens hetwelk de onderwijzer vreemd genoeg den hoed op het hoofd hield. Toen de koning afscheid nam, zeide de onderwijzer echter eerbiedig: „Ik hoop dat Uwe Majesteit mijn weinig respectvol gedrag verontschuldigt, maar als mijn jongens zich verbeeldden, dat er een grooter man dan ik in het land was, zou ik ze niet meer onder den duim kunnen houden.”

„SCHOVENHORST” 1848-1933

DOOR DR. TH. C. OUDEMANS, *Beheerder van „Schovenhorst”*

AN het verzoek der Redactie, om, ter gelegenheid van het 85-jarig bestaan van „Schovenhorst”, een en ander van die particuliere bezitting, haar geschiedenis, doel en resultaten te vertellen, voldoe ik gaarne. Het was op den zoen Januari van het jaar 1848, dat de Gemeente

„SCHOVENHORST” 1848-1933. KEGELS VAN *ABIES FIRMA*, DE ZELDZAME „MOMI-SPAR” DER JAPANNERS

Putten op de Veluwe ongeveer 100 HA heide, gelegen aan de Oostzijde van genoemd dorp, aan den weg naar Garderen, haar in 1843 door het Domeinbestuur voor nog geen gulden per HA in eigendom toegewezen, in publieke veiling bracht. Mijn grootvader Mr. Joan Hendrik Schober te Utrecht, werd op dien dag kooper van 85 HA daarvan voor de somma van f 7,— tot f 12,— per HA. Die prijzen komen ons, naar hedendaagsche begrippen, zeer laag voor; voor de tijden van omstreeks 1850 waren zij dat echter niet. Bedenkt men, dat de later zooveel zegen

brengende kunstmeststoffen toen nog geen rol speelden, dat de gele lupine, als bodembeterende plant, toen nog niet in Nederland bekend was, dat Putten nog geen spoorwegaansluiting bezat (de lijn Amersfoort—Zwolle is eerst in 1863 aangelegd) en ten slotte de nu zóó bekende grindweg Putten-Garderen nog een onaanzienlijke zandweg was, dan zal men begrijpen, dat er voor

die zoozeer afgelegen en ongecultiveerde zandgronden weinig of geen belangstelling bestond. „Schovenhorst” bestaat inderdaad geheel uit zandgrond, over het algemeen fijnkorrelig, terwijl het grondwater zich op een diepte van minstens 6 M bevindt. De talrijke tumuli (grafheuvels), op het Zuidelijk gedeelte van het landgoed aanwezig, wijzen er op, dat daar een paar eeuwen geleden reeds nederzettingen zijn

„SCHOVENHORST” 1848-1933. IN HET PINETUM, AANGELEGD IN 1904

geweest. Een in de nabijheid van deze tumuli zich bevindend natuurlijk water van geringe afmeting heeft in die tijden waarschijnlijk een rol gespeeld. Mr. Schober meende, dat zulke „dorre” en schijnbaar voor niets bruikbare gronden productief gemaakt konden worden door oordeelkundige behandeling en door aanwending van bodembeterende middelen, als b.v. dierlijke mest, leem, kalk enz. Hij wilde op den omgespitten en in cultuur gebrachten grond, naast den toen ter tijde op ontginningen bijna uitsluitend aangeplante Groveden, proeven nemen met den aanplant van exotische Coniferen (Naaldbomen). De familie der Coniferen (letterlijk vertaald: kegeldragers) is zeer groot en zijn soorten en varië-

teiten daarvan over een groot deel van de wereld verspreid. Hare meeste vertegenwoordigers heeft zij in landen met een gematigd tot koud klimaat, terwijl er bovendien vele in hooge en koude bergstreken voorkomen. Mr. Schober verkeerde nu in de meening, dat er vele van die Naaldboomen, al behooren zij oorspronkelijk in andere werelddeelen thuis, zich in streken van Europa met een gematigd klimaat zeer goed op hun plaats zouden gevoelen, misschien zelfs beter zouden groeien dan in hun vaderland. Daar juist de Coniferen in vele landstreken van de wereld uit een oogpunt van houtproductie een allervoornaamste rol speelden, meende hij met soorten van dié familie juist zijn proeven te moeten nemen. Uitsluitend op economische gronden gebaseerd, stelde hij zich tot taak, te zoeken naar één of meer soorten van Naaldboomen, die, bij het hier heersende klimaat, in een kortere periode een grotere hoeveelheid hout zouden kunnen leveren (en dan liefst van betere kwaliteit), dan de destijds bijna overal gebruikte Groveden. Hij liet, om tot dat doel te geraken, moeite noch kosten daarbij ontziende, uit alle deelen der wereld met

heden en botanische kenmerken, als b.v. den kegelvorm, die voor iedere soort verschillend is (zie photo's) op de hoogte te stellen. Indrukwekkende exemplaren van den bekenden Amerikaanschen Edelspar (*Abies nobilis* Lindl.), van den zoo beroemden „Big tree” (*Sequoia gigantea* Dec.), alsmede van vele andere soorten, ziet men daar bijeen. Helaas belemmeren vele exemplaren, door te dichten stand, elkander in den groei, zoodat zij niet tot volle ontwikkeling konden komen. Mijn vader, Dr. J. Th. Oudemans, de tegenwoordige eigenaar van „Schovenhorst”, die in 1901, na het overlijden van Mr. Schober, diens levenswerk voortzette, heeft dit ingezien en meende de nagedachtenis van zijn Schoonvader niet beter te kunnen eeren, dan door een nieuw Pinetum te stichten en, daarbij profiteerende van de ervaringen, opgedaan bij de beide bestaande Pineta, de te planten boomen op een zoodanigen af-

„SCHOVENHORST” 1848-1903. KEGELS VAN DEN DOUGLAS-SPAR, AFKOMSTIG UIT NOORD-AMERIKA

stand van elkander uit te zetten, dat ieder exemplaar tot vollen wasdom zou kunnen komen. Niet alleen voor vergelijkende studie der talloze soorten en variëteiten van Coniferen, die zich daar bevinden, heeft dat Pinetum bijzondere waarde, doch ook uit aesthetisch en tuin-architectonisch oogpunt. Botanici, boschbouwkundigen, dendrologen, tuin-architecten, boomkwekers en vele, vele andere belangstellenden uit binnen- en buitenland hebben van de stichting af tot op heden interesse getoond voor „Schovenhorst” en zijne Pineta. Het bezoekersboek, sinds 1853 bijgehouden, kan daarvan het bewijs leveren. Met ruim drie honderd soorten zijn proeven genomen, waarbij bleek, dat speciaal een zestal soorten aan het vooropgezette doel beantwoordde. Daarmede werden op de allengs tot ruim 300 HA uitgebreide bezitting meer in het groot proeven genomen. Speciaal was dat het geval met den nu alom bekenden Douglas-spar (*Pseudotsuga Douglasii* Carr.) en werden in het laatste tiental jaren groote vlakten daarmede beplant. Er is geen enkele Naaldboom, die hier beter en sneller groeit dan genoemde Douglas-spar. Bovendien levert hij mooi recht hout van voortreffelijke kwaliteit. (Het in den handel zóó bekende Oregon pine, dat tegenwoordig veelvuldig als vloerbedekking gebruikt wordt, is niet anders dan Douglas-hout!). Als men het verschil ziet tusschen een bosch van

IN HET OUDE PINETUM. OP DEN VOORGROND EEN „BIG TREE” (*SEQUOIA GIGANTEA* DEC.)

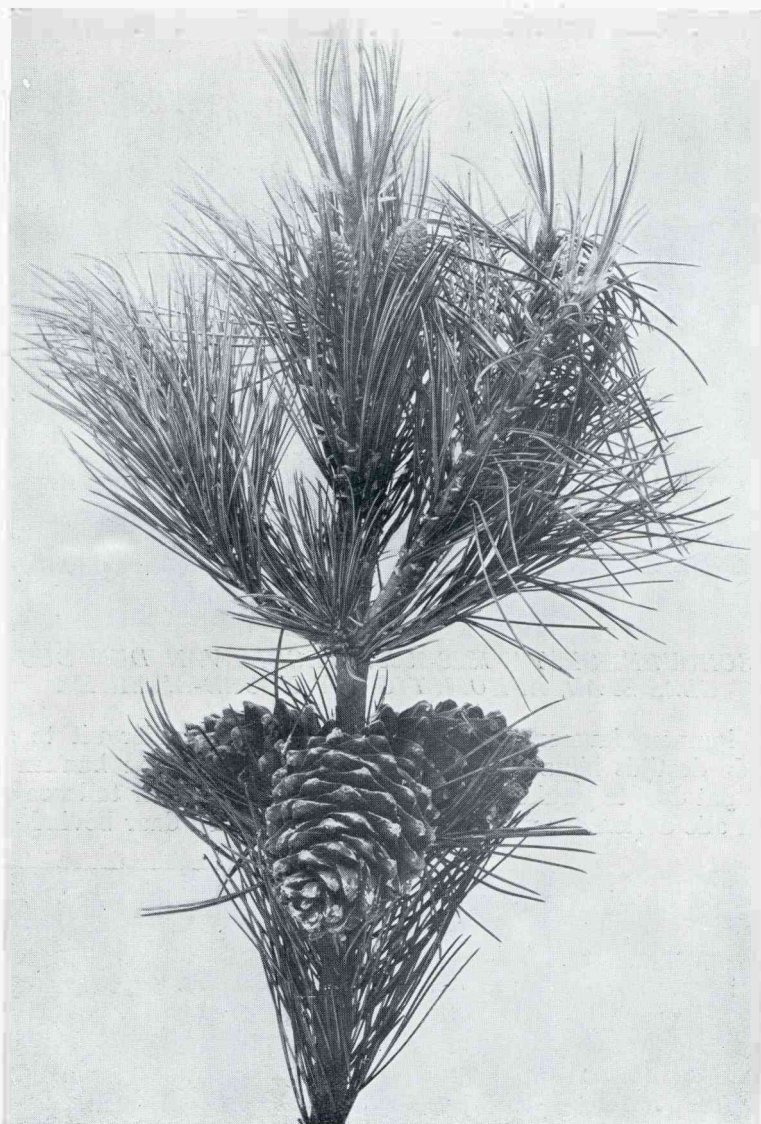
gunstige qualiteiten aanleiding zouden geven, om tot aanplant daarvan in het groot over te gaan. De beide kweekrijen, waar de allereerste proeven genomen werden, bleven met een aantal daarin achtergelaten soorten bestaan, om als Pinetum (verzameling van Naaldboomen) belangstellenden steeds de gelegenheid te geven, zich van de hoedanig-

Groveden en een even oud bosch van den Douglas-spar, dan zal men verwonderd zijn over de grotere massa aan hout van laatst genoemde soort in vergelijking met die van den Groveden. Men denke echter volstrekt niet, dat men, met die wetenschap voor oogen, overal in Nederland beschikbare vlakten met die zóó snel groeiende soort zou kunnen gaan be-

planten. Grootte teleurstellingen zou men dan al spoedig ondervinden, getuige de mislukkingen, die men hier en daar kan constateeren. De Douglas-spar is in zijn jeugd dikwijls niet geheel bestand tegen voorjaarsvorsten, zoodat het zaak is, zaden daarvan uit diè streken van Amerika te laten komen, die, hetzij met het onze overeenkomen, of gemiddeld iets kouder zijn. Voorts is de Douglas-spar in de eerste jaren gevoelig voor wind en groeit hij beter en sneller op, indien hem eenige zijbeschutting gegeven wordt. Zoo zijn er talrijke moeilijkheden met het uitzaaien, verplanten, uitplanten, uitdunnen, diverse ziekten enz. geweest, die, dank zij jarenlange ondervinding, veelal overwonnen zijn. ⚡ Vijf en tachtig jaren zijn sinds de stichting verlopen; in die periode zijn duizenden proeven van velerlei aard genomen en nog steeds gaan wij daarmee voort. Vele nieuwe soorten, speciaal uit Rusland, China en Japan, zijn in de laatste jaren hier verkregen, wachtende in de kweekkerij, om op een definitieve standplaats uitgezet te worden. Of dat ooit zal gebeuren, is een quaestie, die nauw verband houdt met de algemeen heerschende crisis. „Schovenhorst” is een particulier bezit, dat steeds zonder eenigen financiëelen steun, van wien ook, door de eigenaren zelf is bekostigd. De toegangspoorten ervan hebben gedurende die 85 jaren steeds wijd opengestaan, om ieder belangstellende van al het merkwaaardige, dat daar groeide, kennis te laten nemen, of, desgevr aagd, daarover advies in te winnen. In 1901, bij het overlijden van mijn Grootvader Sch o b e r, wijdden vele dagbladen, periodieken enz. herdenkingswoorden aan hem, die, naast waardeering voor zijn pionierswerk, eenige ongerustheid over het lot van „Schovenhorst” en zijne Pineta uitten. Die ongerustheid was toen ongegrond, want zijn schoonzoon, Dr. J. Th. Oudemans, nam met krachtige hand het bewind over en vergrootte en verfraaide veel in

de volgende jaren. Nu echter, in deze economisch zoo moeilijke tijden, óók voor den groot-grondbezitter, is er reden, om deze vraag opnieuw onder de oogen te zien. Op 23 November 1901 werd in het Nederlandsche Landbouwblad een „in memoriam” aan Mr. Schober gewijd, waarin o.a. gezegd wordt: „De Regeering heeft nooit eenige belangstelling of waardeering in het werk van den Heer Schober, die geen president of secretaris eener landbouwmaatschappij was, betoond”. Twee en dertig jaar zijn sindsdien verlopen en nóg hebben wij nimmer eenig blijk van waardeering van de Nederlandsche Regeering mogen ondervinden. Een bezit als „Schovenhorst”, dat met zooveel moeite en inspanning, liefde en opoffering (ook financiëele) ontstaan en in stand gehouden is, legt den bezitter en beheerder groote verplichtingen op; alleen algemeene belangstelling en waardeering kunnen een spoorslag vormen, om op den nu 85 jaar gevolgen weg voort te gaan. ⚡ Moge ons wachtwoord: „Tenax”, ons hierin sterken!

„SCHOVENHORST” 1848-1933

EEN FRUCTIFICERENDE TAK VAN PINUS KORAIENSIS, BOVENAAN EENJARIGE KEGELS, ONDERAAN TWEEJARIGE, WAARVAN DE ZADEN MET VOORLIEFDE DOOR DE KOREANEN GEGETEN WORDEN

Wenken voor tuinbeplanting

(Slot van bladz. 29)

LANGS de achterzijde van het terrein terugwandelend passeerden wij een tweetal in den hoogen zandbodem listig uitgegraven en gezellig ingerichte zitjes, om daarna nog even

de ook rustiek gehouden garage in het bosch te bezien. Een ruime, rechte tegelweg leidde vandaar naar het tuinhek en

het verbaasde mij aan weerzijden daarvan rijen van de gewone gele brem te zien. Hoe was deze zoo moeilijk te verplanten wilde brem daar zoo netjes terecht gekomen? Een onzer hielp mij uit den droom: de bewoner, zelf tuinier, had al dikwijls gefaald met het overplanten en was ten slotte op het denkbeeld gekomen om op de hei rijpe zaadpeul-

IN TENEBRIS LUX

tjes te plukken, waaruit hij met succes de zaadplanten in heide-aarde had opgekweekt. ⚡ Zoo leert men toch overal wat. B.